

Екзистенція тіла

Роботу виконано на кафедрі культурології та менеджменту соціокультурної діяльності ВНУ ім. Лесі Українки

Людина і світ як ціле. Екзистенс як єдність різних проявів людської сутності. Реальність як втілення. Тілесне та ідеальне в людському досвіді. Проблема філософської творчості в дискурсі тілесності.

Ключові слова: тіло, екзистенс, людина, творчість, філософія, утілювання, цілісність, світ.

Пригода Т. М. Экзистенция тела. Человек и мир как целое. Творчество как экзистенс тела. Телесное и идеальное в человеческом опыте.

Ключевые слова: тело, экзистенс, человек, творчество, философия, осуществление, целостность, мир.

Prygoda T. M. Existence of the Body. Man and the world as a whole. Creativity as ekzistens body. Corporeal and the ideal of human experience.

Key words: body, ekzistens, people, art, philosophy, implementation, integrity, world.

Постановка наукової проблеми та її значення. ... *Той, хто знає, той мовчить* (із дзенівських висловлювань)... І на цьому варто було б закінчити писати, говорити, переконувати, доводити... Дилема: як жити цілісно й відповідно до того як “треба” (не важливо, хто витребує – суспільство, мораль, релігія, власне сумління та здібності тощо)... Пошук мудрості в житті конкретної людини. Що значить бути мудрим філософом – питання “старі, як світ”... У цьому, власне, – **актуальність** піднятої теми та **мета** цієї статті.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. ... *Ми і не знаємо, і не мовчимо...* (Чи багато ми знаємо мовчазних мудрих філософів, особливо тих, що викладають і займаються цим “професійно”?)... *Філософська* література, або, швидше, у модерному контексті, *інформація* містить таку неймовірну кількість джерел і матеріалів, каталог яких може бути безкінечний. Але чи стала сучасна людина більш мудрою, розумною, милосердною, люблячою?..

...Мабуть, важливим сутнісним моментом філософствування є вираження через людський досвід глибинного сенсу буття, пошуку екзистенційних основ існування. – Чи і як це можливо?.. Причому йдеться не лише про ідеальний вимір, умовний характер і теоретичний простір “вічного” пошуку, а про дуже конкретне його втілення безпосередньо через людську (й у такому контексті – культурну, суспільну, мистецьку тощо) тілесність, через “плоть і кров”. Свого часу Шеллінг писав, що пластика й пластичний образ здатні виражати універсум через людське тіло як “довершене знаряддя душевних проявів”. Тобто пластичний образ поєднує в собі універсальне буття в образі людського “одухотвореного” тіла, що виражає власне людські, душевні зміни. Він є грацією – “передвісником душі”.

Жест як момент виявлення, початок вираження й образо- та формотворення, назустріч світові, а значить собі, знаменує й філософську творчість. Жест – акцент, вольове спрямоване зусилля, зрушення. Він вибудовує своєрідне рухове небайдуже поле навколо людини та певного предмета. На думку А. Пучкова, жест – це “певна первинна міфологічна, містична організація, котра не піддається одновимірному обліку як основна функція й вимагає свого просторово-тактильного оформлення, незалежний від функції рух, завжди здатний до самопоновлення, непередбачуваний, що охоплює цілісний людський зміст” [2, 40].

Жестикуляційна філософія (у певному сенсі й буквально) могла би бути непоганою альтернативою вербальному філософуванню, словесним вправлінням у софістичних вивертах. Сьогодні трансперсональна психологія, психосоматичні концепції припускають безпосередній зв'язок тілесного (фізичного) стану та психологічних (духовних) установок. В. Подорога у численних працях проводить ідею “ландшафтних вимірів сенсу”. Йдеться про особливе ритмічно-метафоричне співзвуччя філософської (чи будь-якої іншої) творчості, особистості філософа навколишнього середовища.

Справді, людина народжується в певних природних, кліматичних умовах, несе на собі відбиток багатьох попередніх поколінь у вигляді генетичної пам'яті, росте, розвивається, споглядає певні пейзажі, споживає певну їжу. Формується її тілесні особливості, звички, уподобання тощо. Як це можна однозначно відділити від духовної роботи, душевних переживань – тобто всього того *внутрішнього* (умовно внутрішнього) *світу*, що впливає на зовнішній і сам перебуває під постійним невловимим і явним впливом довкілля? Адже філософ – це не “думаюча голова”...

Міметична складова частина філософської рефлексії, тілесно артикульована суб'єктивність, ейдетичність духовного досвіду є основою власне феномену присутності людини у світі, сутнісного екзистенсу. М. Мерло-Понті називає потенцію присутності “плоттю світу”, котра уможлиблює всі збування у вигляді подій, явищ, процесів, властивостей. Дійсність постає як ціле, причому не метафізичне Єдине, а конкретна зримо-незрима єдність усього у світі. Так, екзистенс людини, безумовно, містить “тілесний аспект”. Без цього “довантаження”, якого позбавляються, ігнорують, звеличують, як постулюють багато філософських традицій, неможливе адекватне осмислення й вираження досвіду дійсності.

Думка, початок мислення – теж жест, від тонкого, непомітного *дотику* до активного, навіть агресивного перетворюючого впливу. П. Флоренський називав дотик найменшою можливою діяльністю, допустимою умовами чуттєвого сприйняття: “Дотик є активна пасивність стосовно світу. Він не хоче підвищувати голос, щоб вникнути в усі інтонації самої дійсності” [4, 82]. Тілесно-чуттєва складова частина жесту беззаперечна. Будь-який творчий акт неможливий без його конкретного втілення через безпосереднє людське тіло, набуваючи так “дуже” фізичних, навіть фізіологічних властивостей. Людина як первісний чи майстерно-технічний скульптор ліпить “свій” простір, чи то легко й невагомо торкаючись навколишнього, внутрішнього та зовнішнього середовища, чи активно й упевнено формуючи під свої потреби та інтереси необхідну реальність.

Пригадується поезія відомого французького поета Блеза Сандрара, присвячена творчості Марка Шагала:

*Он спит,
Просыпается вдруг.
Рисовать начинает.
Корову берет – и коровой рисует.
Церковь берет – и ею рисует.
Селедкой рисует,
Ножками, руками, кнутом,
Головами.
И всеми дурными страстями местечка еврейского,
Всей воспетой страстью русской
Провинции,
Рисует для Франции,
Чувственности лишенной,
Рисует всем телом,
Глаза у него на заду,
И вдруг – перед вами портрет... [3, 66].*

...“Естетика існування” (М. Бахтін) філософа передбачає прояв людини лише в цілісності її природи та сутності. Між чуттєвою сферою й теоретичним розумуванням немає неподоланої прірви. Тіло та дух не є протиборцями з перемінним успіхом домінування одного над іншим. Вони одне ціле, і лише в цій єдності, мабуть, міститься потенційна шукана “світова мудрість”, “істина”, “тайна людського життя”, “загадка космосу” тощо. Лише таке комплексне осмислення власного існування у світі через інтуїцію, розум, інстинкт, емоції, інтелект може породити таке ж цілісне сприйняття індивідуальної присутності як невід'ємної частинки великого неосягненого універсуму. Тоді тіло перестас бути брутальним і вульгарним конкурентом душі й духу, а метафізичні цінності набувають живого втілення в такому ж конкретному житті.

Справді, філософський досвід, мистецька практика, релігійна віра немислимі поза власне “людським чинником”, сповненим непрогнозованістю, парадоксальністю, нестабільністю... Писав хтось із радянських дотепників, яким би довершеним та ідеальним був би світ, якби не наявність... людей.

Існування філософа не менш важливе для філософії, аніж його написані опуси. Зрештою, лише “самоексперимент” виявляє ступінь достовірності будь-якої теоретичної моделі. Можна бездоганно володіти знаннями з історії етики, але при цьому бути цинічним злочинцем. Так само, наукові звання й ступені кандидата, доктора, доцента, професора, академіка в царині філософії не забезпечують від не-мудрості, духовної короткозорості та відсутності власне преславутого “філософського ставлення до життя” у власному щоденному існуванні. Прикладів таких безліч, на жаль. Філософія дискредитована й такими визнаними “похибками” внутрішнього змісту. Проблеми сенсу життя, призначення, любові, віри, смерті тощо є лише не більше ніж “метафорами”, певною причиною до самозакоханих рефлексій. В історії філософії важко віднайти приклади такого життя філософа, який би слідував власним філософським ідеям і жив за особистими теоретичними моделями в щоденному існуванні.

...Сучасний філософ – це часто філософ-адвокат, комбінатор, котрий готовий виправдати будь-що будь-як у відповідному дискурсі, у межах заданої методології, виходячи переважно не з “духу” філософувань, а від “букви” визнаних теоретичних законів, понять, суджень, логіки. Філософія – ігрове поле для безконечних термінологічних перегонів і “критики критичних концепцій”. Такий філософський дискурс здатен “схопити” будь-які феномени, дати відповіді на всі “прокляті” (і не лише) питання, увести їх у ранг буттєвого явища, архетипних образів із допомогою складної наукоподібної лексики. “Філософія бізнесу”, “філософія щастя” “філософія втоми” тощо (у міру фантазії й конкретної потреби). Повсюдно видимість важливих і серйозних розмірковувань, важкої дослідницької наукової роботи та особистих кар’єрних звершень.

Поезія як реальність стає зайвою (хоча вона завжди зайва), втрачається можливість і здатність людини бачити тонкі невліпові й невидимі зв’язки між речами. Прагматика тимчасових проблем закриває безкінечність світу, радість його осягнення не лише через розум, а й любовне – “ауратичне” (Т. Адорно) – ставлення до універсуму.

У такій реальності *Філософ*, *Поет* – маргінали, не залучені до парадигмальних філософських концепцій. Їх екзистенс не передбачає демонстративної публічності. Навпаки, як у *дзени* знання передається безпосередньо “напрям”, без слів, без навчання як такого, від світу, від природи, усього довкілля, де немає дрібниць і важливіших речей та явищ.

...Спроба поєднати життя й творчість чи не вперше як естетично-світоглядна проблема постає в культурі російського Срібного віку, особливо у символістських експериментах. Символізм прагнув стати життєво-творчим методом, своєрідна невітлена правда та історія, котрій не судилося збутися. В. Ходасевич писав: “Все звелось до того, що історія символістів перетворилася на історію розбитих життів, а їх творчість недовтілилася: частина творчої енергії реалізовувалася у писаннях, частина недовтілювалася, перетікала у життя, як зникає струм при недостатній ізоляції” [5, 15]. Створювати “поему із власної особистості” вважалося обов’язковою умовою присутності у світі. На жаль, такі пристрасні життєві історії закінчувалися трагічно не лише для власне митця, а й для цілого культурного покоління... (Зрештою, ці питання – тема окремих екзистенцій них студій...).

Справжня метафорична робота, пов’язана з творенням (чи відтворенням) безлічі невидимих, неявних зв’язків між речами та предметами цього світу. Поет бачить, відчуває і передає наскрізну єдність реальності як динамічного, мінливого, живого організму. Усе з усім поєднане не мисленою кількістю взаємин, причому йдеться не про поверхове декоративне схоплення зовнішньої схожості, художні тропи, а про суцільну буттєву метаморфозу світу.

Філософія теж метафорична. Сучасний культуролог П. Козловскі вважає, що в історії споконвіку існували принаймні дві філософські тенденції: “*пойетична*” і “філософія, котра створює фікції”. Для тих жанрів філософії, які можна назвати поетичними, у центрі філософського осмислення дійсності міститься *Poesia* (творення, творчість, побудова, твір, поезія, робота). Філософська творчість асоціюється із міфотворенням (“народженням у міфів”) та із власне “виготовленням”, тобто творенням нових ідей і образів. Віршування, поезія в “пойетичній” філософії є вищою формою “пойезісу” [1, 37]. Інший тип філософії засновується на класифікації й систематизації вже існуючих понять, концепцій, категорій тощо. Тобто тут годі говорити про творчість. Сьогодні, швидше, переважає саме такий підхід до філософського знання. Людина обтяжена логічною, рефлексивною роботою аналітичного характеру, позбавленою уяви й фантазії. Тому філософський алюз, філософська асоціація, філософська образність, можливо, здатні повернути свіже дихання давній науці. А це неможливо без присутності конкретної людської (і не лише власне людської) чуттєвості, тілесності,

емпірії світу. Філософи та поети є своєрідними “скрепами” буття, текстурою й тканиною полотна культури, на котрих тримається та передається духовна основа людськості.

Сучасна культура демонструє зростання “суспільного тіла” (пріоритети економічного розвитку, прагматизм, підкреслена чуттєвість культурних феноменів, матеріальні цінності, морально-етичний релятивізм), коли все менше місця лишається “суспільній душі”. Панує дискурс ситості та всезагального блага, комфорту й політкоректності, товарність взаємин, синдром менеджера та маркетолога, котрі усе можуть організувати, усім й усіма управляти і все здатні успішно та вигідно продати...

Висновки й перспективи подальших досліджень. Філософія шукає істини, а не оригінальність, – писав хтось з великих... Ці роздуми можуть видатися ритуальними причитаннями за тим, “як було”. Або черговим ілюзорним блефом, під яким приховується поверховий вимір такого собі спостереження свідка... І безперспективними утопічними мареннями “як треба”... Мабуть, десь ці оцінки мають право існувати... Водночас без звернення до питань власне екзистенційної практичності філософських статей, монографій, дисертацій неможливо продовжувати... Писати, намагатися осмислювати, називати, шукати відповіді...

...Бракує *тиші*. Не “мертвої”. “Тихої”. Первісної. Буттєвої. Із “без слів”. Достовірної. І мовчання. Через зриму присутність. Присутність-у-світі. Первинну присутність. Простоту, котра виявляється такою складною для нашого (і не лише) часу. Істина не лише в недосказаності, але й у невимовленому та невимовному... Найцінніша – молитва без слів. Як і поезія. Як і філософія. ...І *тілесної щирості*. Особливо сьогодні, в епоху найексцентричніших і найекзотичніших виявів людини в мистецтві, релігії, політиці, побуті...

...Вийшло, власне, не зовсім про тіло. А про людину та її шлях і пошук шляху. До себе, до світу, до Бога...

Література

1. Козловски П. Философские эпопеи. Об универсальных синтезах метафизики, поэзии и мифологии в гегельянстве, гностицизме и романтизме / П. Козловски // *Вопр. философии*. – 2000. – № 4. – С. 37–52.
2. Пучков А. А. Пространственные окрестности теории архитектуры: опыт архитектурной жестикуляции и культурный контекст / Пучков А. А. – Киев : НИИ Теории и истории архитектуры и градостроительства, 1994. – 83 с.
3. Сандрар Б. По всему миру и вглубь мира / Б. Сандрар ; [пер с фр.]. – Санкт-Петербург ; Воронеж : Орбита, 1995. – 152 с.
4. Флоренский П. А. Анализ пространственности и времени в художественно-изобразительных произведениях / Флоренский П. А. – М. : Прогресс, 1993. – 324 с.
5. Ходасевич В. Некрополь / В. Ходасевич. – М. : Вагриус, 2001. – 445 с.

Статтю подано до редколегії
16.03.2010 р.